

**„ФЛУИДНИОТ СТРАВ“ ВО РОМАНОТ *БЕСНИЛО* НА
БОРИСЛАВ ПЕКИЌ ВО КОНТЕКСТ НА СВЕТСКАТА
ПАНДЕМИЈА СО КОРОНАВИРУС¹**

Кристина Димовска

*Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје*

Клучни зборови: коронавирус/КОВИД-19, *Беснило*, епидемија/пандемија, современ живот.

Резиме: Светската пандемија со коронавирусот/COVID-19, којашто започна во 2019 г. и сè уште е актуелна и трае и денес, наметна нов начин на восприемање и толкување на одредени книжевни текстови, меѓу кои е и романот *Беснило* (1985 г.) на Борислав Пекиќ.

Интерпретацијата на романот е низ оптиката на „флуидниот страв“ (синтагма на Бауман, 2018 г.), а главната хипотеза на трудот гласи дека „флуидниот страв“ во романот „*Беснило*“ е верен одраз на флуидниот страв од корона вирусот и дека фикционалната епидемија во романот може да се интерпретира како претскажување и како пресликување на реалната пандемија со корона вирусот.

Искористени се општите методи на анализа и на синтеза, за читателот да добие што попрецизна слика за случувањата во романот и за да може да ги поврзе со случувањата со светската пандемија, но и посебниот метод на компаративно проучување (фикцијата наспрема стварноста). Трудот упатува на заклучокот дека фикцијата често пати влече корени од реалните искуства од стварниот свет и дека опишаната епидемија дели голем број сличности со сè уште актуелната светска пандемија.

¹ Дел од трудов беше усно презентираан на Петтата конференција за балканологија одржана во ЈНУ Институт за духовно и културно наследство на Албанците на 27.10.2022 г. во Скопје. Трудот, во интегрална форма, за првпат се објавува тука.

„LIQUID FEAR“ IN THE NOVEL *RABIES* BY BORISLAV PEKIĆ IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 WORLD PANDEMIC

Kristina Dimovska

“Marko Cepenkov” Institute of Folklore in Skopje
Ss. Cyril and Methodius University in Skopje

Keywords: Coronavirus/COVID-19, *Besnilo* (*Rabies*), epidemic/pandemic, contemporary life.

Summary: The Coronavirus/COVID-19 pandemic has presented new ways of perceiving reality which automatically reflected on how we understand, read and think about certain works of art and works of fiction. Such an example is the novel *Rabies* (1985) by Borislav Pečić which, in this paper, is interpreted through Bauman’s concept of “liquid fear” (2018). In this way, we are trying to show that fiction has somewhat involuntarily “predicted” the COVID-19 world pandemic. This does not mean that *Rabies* should be read as a prophecy of what started in 2019 but rather as a proof that fiction sometimes has its roots in reality (it is *inspired* by true events). Fiction, more often than not, presents a reflection of past experiences that can be recognized even in today’s contemporary world. Thus, the paper examines the main hypothesis that *the “liquid fear” present in the novel “Rabies” can be seen as equivalent of the “liquid fear” with which we deal on a daily basis ever since the beginning of the COVID-19 world pandemic.*

We used the general methods of analysis and synthesis, in order to present those aspects of the novel that are important for the understanding of the fictitious epidemic in the novel, and the comparative method, which juxtaposes fiction and reality. Through the conclusion of the paper, we should understand how the descriptions of the epidemic in the novel affect our perception and understanding of the current world pandemic and how the described events in the novel serve as a valid reflection of certain aspects of our approach towards the COVID-19 pandemic.

Романот на Борислав Пекиќ, иако напишан во 1985 година, започнува со вовед кој соодветствува на моменталната психолошка диспозиција во којашто се наоѓа човештвото на глобално ниво поради непредвидениот настан без преседан, кој започна во 2019 година, а трае до денешен ден. Станува збор за светската пандемија со корона-вирусот/КОВИД-19, која ќе биде третирана тука во компаративна спрега со епидемијата на беснило претставена во романот *Беснило* на Пекиќ. Во трудов нема да се анализира содржината на романот во детали, туку ќе се обрне внимание на „флуидниот страв“ („liquid fear“), кој го заговара Зигмунт Бауман (2018) и како овој може да се препознае во романот, но и во контекстот на сè уште актуелната светска пандемија со коронавирусот.

Бауман посветува цела една своја студија насловена како *Флуиден страв* (2018 г.) за да го дефинира и за да го објасни она кое ние ќе се обидеме да го истражимо тука, и за целите на трудов, под „флуиден страв“ ќе се подразбира стравот кој е „името кое ѝ го даваме на нашата *несигурност*: на нашето *незнаење* за заканата и од тоа што може и што не може да се *стори* за да ја спречиме во место или да ѝ се спротивставиме, ако [веќе] не можеме да ја спречиме (Бауман, 2018: 6).

Пророштвото на Нострадамус, наведено како паратекстуален цитат на почетокот од романот, кое божем ја предвидело „големата зараза“ чиј лек ќе биде „далеку“, а помошта „блиску“, и кое можеби не се однесувало директно на подоцна опишаниот „рабдовирус“/вирус на беснило, треба да послужи како своевидно навестување за содржината на романот и за настаните кои понатаму ќе следат. „Интелигентниот“ вирус е „творба што има форма на човек, а природа на вирус, виталност на вирус и интелигенција на човек“ (Pečić, 1985: 9)². На почетните страници од романот станува јасно дека се работи не за првичниот, почетен вирус, туку за „мутант“ на почетниот вирус, што нè потсетува на неколкуте (или многуте?) варијанти на корона вирусот кои беа детектирани во последниве неколку години. Овој вирус, „иако сам, не се чувствувааше осамено“, затоа што „има всаден инстинкт на големи бројки“. Ова ја открива природата на вирусите, вклучително и на ковид, да се шират исклучително брзо и да ги надминат или да ги изневерат очекувањата на научниците кои ги испитуваат, па, во извесна мера, одредени несреќни околности и сценарија коишто се случија на светско ниво во однос на пандемијата со корона вирусот, можат да се припишат на неговата исто волку слична непредвидливост.³

Статусот на невидливост и непредвидливост е она што, барем на почетокот, му ја дава онаа димензија на застрашувачко зло на беснилото уште пред ова да биде именувано, на овој патник низ човечкиот микрокосмос, кој ќе предизвика катаклизма на сите светови низ кои ќе помине, но и ќе расее „страв, омраза, бес кај оние кои ќе ја имаат несреќата веднаш да не полудат од Неговиот допир“ (Pečić, 1985: 12). Неговото Височество е персирано. Тоа е предадено со голема буква, како ова да е сигнал за човековата ништожност,

² Сите преводи од српскиот оригинал се мои. Да се види литературата за референцата за романот.

³ Макар што би можело да се рече дека до 2022 г., човештвото располага со одреден „испитан“ и проверен склоп на сознанија, благодарейќи на кои борбата против корона вирусот е, барем засега, ставена под контрола.

безвредност (или, подобро, за неговата детронизирана вредност), во споредба со грандиозноста и големината, со титулата на „најопасен, најнемилосрден створ во Вселената“ (Peќić, 1985: 12) резервирана за вирусот. Сепак, овој има своја слаба страна или своја Ахилова пета, а тоа е „осаменоста“ или, подобро, непостоењето на смртта. Само кога оваа нема да постои, тогаш тој – не можејќи од неа да живее – ќе изумре исто како неа.

Мегидо, почетната точка на ширењето на распадот, не е веќе оној славен и бучен град како некогаш, туку е овенчан од некогашната репутација на последно бојно поле меѓу Господ и Сатаната, меѓу Рајот и Пеколот, запаметен како еврејска Троја, која сега постои само како престолнина на сивата, аморфна сенка. Замирањето или свенувањето на природата, илустрирано преку промената на боите од жолто во сино или од промената од топлина во студенило, е индикативна претстава за ефектот на вирусот над сето она што е живо; топлината е заменета со мраз, со „ледена пустош“ (Peќić, 1985: 16), слично како што корона-вирусот ги промени раздвижените улици и ги претвори во полуразни, пусти патишта за време на карантинот. Но, за разлика од невидливоста на корона-вирусот, беснилото презема форма (на волк или на куче), така што предупредувачките знаци за негово можно забележување се сепак некаква олеснителна околност, ако воопшто може да се зборува за олеснителна околност.

Во еден момент доаѓа до судир меѓу „почетокот“ на иднината и нејзиниот „крај“, а со тоа и на судир меѓу реалистичното согледување на стварноста и оптимистичкото предвидување за некоја друга, подобра стварност. Сметајќи ја за преамбициозно срочена рекламата „Онаму каде што почнува иднината!“ и нудејќи го како посреќно решението „онаму каде што завршува иднината“, самоименуваниот Полукс (односно Даниел Леверквин/Патрик Корнел),⁴ уште на почетните страници му ја предава на читателот извртената оптика на својата реалност, којашто очигледно не соодветствува со реалноста на генералната јавност. Ова станува јасно преку исказите во рекламите – едната за иднината, а другата за хотелите/гробовите. Читателот е соочен со двојна визија за светот што нараторот се обидува да го презентира преку овој лик, и ова го поттикнува прашањето: која

⁴ Овие имиња и прекари се онолку необременети од значење, колку што е и прекарот „Полукс“. Во старогрчката митологија и во Хомеровата *Илијада*, браќата близнаци Кастор и Полукс не се некои посебни и исклучителни, *познати* ликови, чиешто дела би биле препознаени веднаш штом некој би го чул нивното име. Затоа, поради оваа необременетост или недостаток од „товарот“ на потенцијални, славни достигнувања, не е јасно зошто Пеќиќ ги искористил токму имињата на овие митски ликови.

стварност е вистинска, или, како читателот треба да се постави наспрема стварноста која му се претставува?⁵ Дополнителното прашање кон ова прашање е дали Полукс е веродостоен наратор или е некој кој ни претставува *некаква* стварност, па, следствено, мора да се прашаме дали воопшто може да му се верува? Треба предвид да се земе дека ова е лик кој „бомбите ги позлатува со филозофија, која ја формулира со бомби“ (Pečić, 1985: 23) и за кој „самообоготворувањето“ е неопходен предуслов за правилното функционирање на секоја „превратничка машинерија“ (Pečić, 1985: 26).

Една дистинктивна епизода во романот остава впечаток како да е верна рефлексивна на настаните кои се веројатно вообичаена и „нормална“ последица во време на епидемија или на пандемија, а се однесува на недовербата кон вакцините. Оваа форма на флуидниот страв е присутна во разговорот меѓу неименуваната дама и постариот професор, при кој таа искажува неверување и сомневање дека вакцините со кои биле вакцинирани Африканците⁶ се вистински вакцини и дека на нив, всушност, наместо вакцини, им се вбригувала „некаква водичка“ (Pečić, 1985: 84). Ваквото чувство на постојана недоверба, кое стана неодминливо во дваесет и првиот век и кое погрешно се смета за круна на интелектуалната префинетост или, можеби, за некакво чувство на интелектуална „освестеност“ и надмоќ, е темелно истражено од Бауман. Иако интересен, поради стилот на пишување, Бауман не измисли, со својата теорија за флуидниот страв, ништо што од претходно не ни беше познато и кое не сме го искусиле во секојдневниот живот, туку тој, просто, ѝ даде име на онаа секојдневна сензација која стана дел од човечкото искуство и која

⁵ Истово прашање е плаузибилно и малку подоцна во романот кога се расправа за сонот како реалност или, подобро, за доживувањето на „Габриел“/„Тезеј“ на сонот како реалност или, пак, за испреплетеноста на сонот (или сонот како претскажување) на/со реалноста, што повторно го поттикнува прашањето: која и каква е стварноста во романот и дали таа се менува со смената на фокализацијата, којашто очигледно е внатрешна, а со тоа и субјективна? Ваквата внатрешна фокализација, којашто директно влијае и врз восприамањето на хронотопите, следи во епизодата во која стварноста наеднаш се менува за „Тезеј“, и од болницата, тој, како од никаде, ќе се најде на мрачно и на тивко место без физички навистина да се премести во друг хронотоп.

Дури многу подоцна во романот (стр. 127), на читателот му се открива дека Даниел Леверквин е, всушност, писател, па ако се земе предвид претставата што за него ја нуди неговата сопруга Луиз Соренсен/Елена, тогаш може да се претпостави дека голем дел од неговата визија за светот е предадена низ писателска оптика (односно е претерана, идеалистичка, несразмерно субјективна, во споредба со објективната позиција како нелично доживување на светот...).

⁶ Во дијалогот не е спомената конкретната болест, но веројатно се мисли на маларијата, барем ако се оди по претпоставка на претходната епизода во романот која се однесува на маларијата од која заболува ликот на Мајка Тереза.

постојано се пласира на сите медиуми за информирање (од телевизјата, до интернетот). Сепак, неоспорно е дека Баумановите ставови, – изнесени не само во *Флуиден страв*, туку и во *Флуидни времиња* (која не го носи попусто поднасловот „живот во доба на несигурност“), – само дополнително се потврдија од 2019 година, па наваму, во годината која ја сметаме за почеток на епидемијата, а подоцна и на пандемијата со коронавирусот. Во време на несигурност се профитира од човековиот страв и колку повеќе причини и извори на страв се „откријат“ (читајте: измислат, понекогаш и сосема малку основано), толку подлабок ќе станува џебот на поединците и компаниите, кои успешно, иако тајно, ќе се издигнат над стравот кој го експлоатирале. Типичен пример за ова се, и беа, приватните клиници во Македонија и во светот, кои нудеа приватно тестирање за детекција на ковид, по далеку повисоки цени од оние во државното здравство.

Понекогаш дури ни академската титула не е доволна за да се растера стравот и да му се одземе валидноста и кредибилитетот, како што сведочи епизодата во која седокосиот човек ѝ признава на неименуваната дама дека е професор, што би требало кај неа да поттикне барем некакво чувство на преиспитување на нејзините убедувања, иако, до тоа не доаѓа, па затоа ваквата реакција во голема мера соодветствува на реакцијата на огромни толпи неупатени луѓе, кои, наместо во науката, решија да останат на своите лични убедувања, што, во многу случаи, заврши не само контрапродуктивно, туку и фатално. Актуелноста на романот *Беснило* се состои во тоа што на веродостоен начин ги преставува човечките реакции при судир со опасното непознато, кои ние, денес, би ги нарекле предвидливи. Изгледа како да е ирелевантен фактот што романот е објавен во 1985 г., што само докажува дека времињата можеби се менуваат, но не и (постапките на) луѓето.

Во романот се среќава една реченица којашто може да се искористи како обид да се објаснат ефектите на справувањето со коронавирусот од страна на владите и властите, а се однесува на наметнувањето на правила и на норми на однесување, кои очигледно се разликуваа и се разликуваат од оние во секојдневниот, „нормален“ живот⁷: „...сè овде служеше за иста цел – префабрикација на

⁷ И овој квалификатив, како и многу други, за време на пандемијата беа подложени на преиспитување и тој може, во извесна смисла, да се искористи и како хронолошка точка, која ги означува почетокот на пандемијата и нејзиното траење. Сè што се случуваше пред пандемијата, сите настани во животот како таков, се сметаа за „нормални“, наспроти сето она што се случуваше за време на пандемијата и беше карактеризирано како спротивно на „нормалното“. Бидејќи пандемијата стана сечија реалност, многумина

човештвото. Единственото нешто што остануваше неизвесно беше на што ѝ служи целта“ (Pečić, 1985: 110). За волја на вистината, ваквата „префабрикација“ во „вистинскиот“ живот, се случи, веројатно, не поради наметнатите норми на ново однесување и прилагодување кон новонастанатата ситуација со ковид, туку повеќе како очекуван, иако не и предвидлив, ефект и резултат од траењето на пандемијата. Ако се земе предвид дека луѓето, генерално, беа присилени или поттикнати да усвојат нов начин на живот, кој, следствено, рефлектиреше со своевиден „нов“ стил на живот, тогаш логично е да се претпостави дека нивниот живот и нивното однесување, беа „префабрикувани“ со цел тие „полесно“ да се прилагодат на промените. Од друга страна, предвид би требало да се земе релативно високиот степен на адаптивност на луѓето, т.е. на човештвото, како негова еволуциска придобивка, и неговата способност многу брзо да се прилагоди на нови настани и настани без преседан, така што за да се добие попрецизна слика за влијанието на пандемијата врз луѓето, веројатно треба да се направат истражувања на поединечни групи или студии на случај, а не да се зборува за нејзиното влијание врз човештвото како целина, од причина што во овој случај (а и во многу други), генерализирањето нема да даде објективна претстава за она *што* навистина се случува или се случило. Поттик за ваквото аргументирање среќаваме и во романот кога нараторот, опишувајќи го Даниел Леверквин/Полукс, вели дека „во општата конфузија сите се снаоѓаа fino“, со исклучок на него (Pečić, 1985: 110).

Секој нов настан или нова појава, која е недоволно позната и остава простор за секакви (основани и апсурдни, докажливи и недокажливи) теории на заговор и шпекулации од најразличен вид, вообичаено се појавува под превезот на бомбастично откритие (вест, новост), која продолжува да го храни сомнежот на оние кои и онака имаат малку верба во начинот на кој функционира современиот живот во дваесет и првиот век. Поради инхерентната непредвидливост на крајниот резултат на несреќите и на катастрофите со големи размери, вклучувајќи ги тука и светските пандемии⁸, и поради флуидниот страв кој се јавува поради нив, нивниот почеток честопати е придружен од шпекулации, па така, една епизода во *Беснило* опишува еден токму таков случај, како да е неодвојливо една пандемија да оди „рака под рака“ со некоја теорија на заговор. Со исчезнувањето на професорот

започнаа да го именуваат својот сегашен живот како „новото нормално“, што претставува еден вид помирување и прилагодување на ситуацијата.

⁸ Такви беа: туберкулозата, сидата, „Шпанскиот грип“, а нивна денешна форма е ковидот.

Фредерик Либерман, исчезнуваат и белешките за рекомбинираниот вирус, што не е никаква случајност. Пресликување на овој настан среќаваме во шпекулациите дека корона вирусот бил човекова творба и дека бил *намерно* (смислено) создаден во лабораторија во Вухан (Кина); научниците, сепак, зазедоа одбранбен став спрема ваквата теорија на заговор.⁹

Способноста на фикцијата да ја имитира стварноста е постигната умешно во синцирот на злокобни претскажувања за радикалната смена на „структурата, позицијата и мисијата на човечкиот вид“ (Pekić, 1985: 121) и за претстојната биолошка револуција, која божем требало да ја предизвика вирусот во *Беснило*. Врз основа на она што е претставено, се добива впечаток дека ситуацијата не е поразлична од онаа во стварноста, во која се покажа дека митот за „избраните луѓе“ не е само мит и дека одредени луѓе навистина се предодредени со полесни симптоми да го прележат вирусот.¹⁰

Појавата на новиот и непознат вирус ќе поттикне низа прашања меѓу лекарите во романот, но ќе ја стави под знак прашање и нивната одговорност, самосвесност и подготвеност да дејствуваат соодветно во кризни ситуации во кои е потребен највисок степен на готовност. Па затоа, прашањата и дилемите кои му минуваат низ глава на Лук, а се однесуваат на потенцијалното ширење на заразата, го илустрираат судирот меѓу приватното и службеното,¹¹ меѓу лекарот и човекот, но и меѓу лекарот и таткото, наметнувајќи ја дилемата за тоа „кој е најдобриот избор“ кога е семејството во прашање. Лук се прашува дали и колку од патниците, кои долетале заедно со заболената Мајка Тереза и сестра Емилија, веќе ја префатиле болеста од нив, но и „како ситуацијата да ја направи незабележлива за аеродромската јавност, како да спречи да не се влоши и онака *дезорганизираниот живот* на

⁹ Cohen, Jon. (2020). Scientists 'strongly' condemn rumors and conspiracy theories about origin of coronavirus outbreak. 19 февруари. URL: <https://www.science.org/content/article/scientists-strongly-condemn-rumors-and-conspiracy-theories-about-origin-coronavirus> (accessed 05 March 2022).

¹⁰ Dockrill, Peter. (2021). Scientists Identify Specific Gene Variant That Protects Against Severe COVID-19. 17 јануари. <https://www.sciencealert.com/scientists-identify-specific-gene-variant-that-protects-against-severe-covid-19> (accessed 05 March 2022).

¹¹ Ова особено повеќе се потенцира во епизодата во која неговата професија како лекар и неговата совест како татко, доаѓаат во костец, кога е во прашање безбедноста на неговиот син: „Вистина е дека синот нема да го пушти од карантин, но с а к а ш е да го пушти... Дека к а к о л е к а р ќе најде алиби, зашто како т а т к о веќе го имаше“ (Pekić, 1985: 209). Неговата реакција е човечка, па и премногу човечка, и сведочи дека не е секогаш едноставно професионалецот да престане да биде човекот каков што е во својот приватен живот и дека кога е во прашање животот на членовите на семејството, понекогаш се прават компромиси кои ги кршат правилата.

Хитроу? Од кого да добие дозвола за специјални карантински мерки? Како да организира карантин, ако биде потребен?“ (Рекіс, 1985: 131; курзив К. Д.). Целиот пасус, и особено подвлечениот дел, се добра илустрација за текот на свеста на оние кои за првпат се соочија со ковид и се доведоа во ситуација брзо да размислуваат за најсоодветниот начин на однесување. Интуитивните човекови реакции на непозната опасност, која се заканува дека ќе се прошири на многу поголема група луѓе, ни дава за право да шпекулираме дека луѓето навистина размислуваа на овој начин кога ковид беше откриен за првпат, и особено кога за првпат се увиде неговата разорна природа. Подвлечениот дел, т.е. *дезорганизиран живот*, звучи како добра констатација и репрезентација за и онака премногу усложнетиот (начин на) живот во дваесет и првиот век и преку тој квалификатив се укажува на тоа дека понекогаш луѓето се изморени од својата постојана, дваесет и четири часовна ментална ангажираност во сè што прават, било да е тоа на службен или на приватен план, па затоа, секое ново, пред сè негативно изненадување, е премногу за да мораат со него да се справат: „Не е потребна голема катастрофа“, вели Бауман „затоа што и мала несреќа ќе биде доволна за да предизвика ’масивно изместување‘“ (Бауман, 2018: 26). Во *дезорганизиран живот*, кој е живот полн со обврски и одговорности, и со преизразена или со непостојна совест, дури и најнезначајната промена се доживува со удвоени димензии и со значење или со влијание кое е далеку поголемо од она што го има вистински (таа е хиперболизирана по автоматизам), па затоа, за еден човек со *дезорганизиран живот*, изненадувањата од типот на ковид, не само што не се добредојдени, туку и се избегнуваат по секоја можна цена.

Стравот од непознатото, Баумановиот „флуиден страв“, се препознава во одбивањето на лекарите во романот да го именуваат вирусот со неговото официјално име, па затоа го именуваат со неговото „народско“ име, нарекувајќи го „хидрофобија“. Сличен тренд се забележа и со ковид, евидентен на социјалната мрежа и на платформата за видеа „Јутјуб“ ("Youtube"), на која се појавија видеа во кои некои автори на содржини ("content creators") јавно споделија дека се разболеле од вирусот, притоа именувајќи го како „чумата“ или како „рона“ (од: ко-рона).¹² Во романот, стравот од именувањето на болеста

¹² Иако видео не е целосно посветено на вирусот и поточно е од областа на забавата/фитнесот, сепак, е илустративно за избегнувањето вирусот да се дефинира со неговото име. Chaela, Marisa. (2021). "QUARANTINE VLOGS | Recovering from the Plague... ". URL: <https://www.youtube.com/watch?v=0S90oOKwyKs> (accessed 06 April 2022).

се должи на непредвидливата реакција на луѓето (паника, масовна хистерија, анархија, хаос), која веројатно би се појавила во случај тие да дознаат дека меѓу нив се шири заразна болест, којашто може да има фатални последици. Во случајот со платформата „Јутјуб“, сепак, стана збор за забрана за објавување „дезинформации“ поврзани со ковид, за информации поврзани со заболувањето од него и забрана за споделување на совети за третирање на болеста.¹³ Сепак, мора да се признае дека во заднината на сите овие дејства се крие(ше) стравот, без разлика дали е тој основан или не е основан, што сведочи за неговото интегрално место во современиот живот, со или без ковид.

Пандемиите нужно водат до претпазливост. Ова е една од причините зошто лекарите Лук и Џон не избрзуваат да постават дијагноза (односно тие одолговлекуваат со официјалното именување на болеста) и не им е во никаков интерес побрзо да ја објават веста пред пошироката јавност. Моралните дилеми кај нив ќе го поттикнат нараторот да постави низа прашања:

Дали, навистина, единствено на човекот, со неговата бесмртна душа, му е дадено и правото да експериментира со други живи суштества? Дали навистина единствено тој може, тој смее, тој умее, својата вистина да ја создава по пат на страдањето, несреќите, умирањето на другите? Единствено тој, во т.н. лаборатории, има крвави жртвеници на својата жед за создавање. Зар и човековата Земја не би можела да биде н е ч и ј а лабораторија, луѓето – н е ч и и експериментални животни, врз кои некоја напредна цивилизација, со човечка рамнодушност спрема животот, ги тестира своите интергалактички инсектициди, а цицачите од највисок ред, овде долу, во агонија ги доживуваат како сите страшни болести

(Pekić, 1985: 153).

Во пасусов се проблематизира, генерално, антропоцентричниот пристап и преку него се изнесува своевидна критика на ваквиот третман на нештата, кој е присутен дури и во ликовите на Полукс и на Лук, кои сметаат дека човекот е незначителен во споредба со природата. Според нив, човекот попусто верува дека е надмоќен или дека може да ја контролира природата онака како што сака. Во извесна смисла, вирусот е дел од природата или, во најмала рака, е поблизок до природата одошто до човекот, па затоа, со неговото појавување, се

¹³ COVID-19 medical misinformation policy. URL: <https://support.google.com/youtube/answer/9891785?hl=en> (accessed 06 April 2022).

отвора терен за борба на човекот со застрашувачки непредвидливата природа, и токму поради нејзината непредвидливост, битката е неизвесна и е причина за страв.

Болничарката Алис Ламлеј го доживува мракот како благослов, како заштита, и тој за неа е потполн и совршен. Овој страв е „... без повод и потекло. Без лице. Разорен, ужасувачки... нешто што не може[ше] да се препознае, ни да се именува, но за што, со агонизирачка сигурност, се знае дека се крие во длабочината на телото“ (Рекіќ, 1985: 174).¹⁴ Вака дефинираниот страв соодветствува и на флуидниот страв кој честопати има непознато потекло и корен, кој се јавува навидум од никаде, непредвидливо и скришум, и тоа е веројатно истиот страв што се чувствува пред лицето на короната, ако се земе предвид неговата опасност и фактот дека тој е присутен насекаде, а сепак е невидлив. Стравот како да не постои во мракот и затоа мракот е засолниште, во споредба со светлината, којашто се поврзува со луѓето, со вревата и со динамиката на секојдневното движење и живеење. Ова можеме да го толкуваме, во нашиов современ контекст, како метафора за денските часови, во кои луѓето вообичаено се пораздвижени и со повеќе обврски и веројатно имаат повеќе време за меѓусебни дружби. Светлината е оној дел од денот кога заразата „видливо“ се шири, затоа што групирањето на луѓето може да се види и да се засведочи, за разлика од нивните активности кога е мрак и кога овие активности се тајни, приватни и се одвиваат во затворени кругови. Секако, овој пасус од романот не предлага темнината да се дефинира на ваков начин, но остава простор да се интерпретира во контекстот на пандемијата со корона, што, пак, покажува колку многу сличности споделуваат епидемиите меѓу себе, а со тоа и колку слични човечки реакции поттикнуваат тие како одговор. Можеби стварноста низ вековите не се менува значително, туку, за време на криза, се менува начинот на кој таа се перципира. Фактот што во денешниот современ свет располагаме со толку многу алатки за самоодбрана, не значи дека сме целосно имуни пред глобалните предизвици, а ова е особено акцентирано во *Беснило*, каде што се предочува дека човекот е речиси ништожен наспрема природата и дека неговиот егоцентризам е

¹⁴ Во периодот кога го читав романот не бев свесна дека нараторот тука опишува еден од подоцнежните симптоми на заразата со беснило, давајќи застрашувачка, но веродостојна претстава за реалноста што почнува да ја искусува човек откако ќе заболи од болеста. Беснилото, во крајните фази на заразата, го напаѓа нервниот систем, па затоа чувството на страв не е само некаков минлив каприц, нешто што ќе помине само од себе, туку е еден од симптомите кои најчесто се сигнал за фатален крај на заболениот.

празно хранење на суетата. Оваа е онаа „лажна сигурност на модерната цивилизација“ (Рекіќ, 1985: 183) којашто ја констатира лекарот Џон.

Стравот во форма на претпазливост, која е логична ако предвид се земат околностите, се препознава и во внимателноста на Лук да не ѝ открие на Катерина дека на Хитроу се појавила опасност од епидемија. Од тие причини, тој смета дека е помудро патниците да се излажат дека збрката на аеродромот се должи на штрајк на транспортните работници: „Точно е дека на лагата ѝ се верува повеќе одошто на вистината, и повеќе ако е поголема, ама само ако содржи барем зрно просечна логика. Без логика и самата вистина е неуверлива“ (Рекіќ, 1985: 150). Причината зошто е подобро да се излаже, одошто да се каже вистината, треба да се бара во замисленото сценарио на Лук: „Веста ќе се пренесе на терминалот. Луѓето ќе се разбегаат. Меѓу луѓето ќе има и заразени. Беснилото ќе се пробие до Лондон“, но, од друга страна, постои и алтернатива којашто честопати се пренебрегнува кога човекот е во паника: „А можеби ништо нема да се случи. Ќе мислат дека е луд. Или заостанат презервационист, кој сака да го врати светот во здравата атмосфера на праисториската пештера“ (Рекіќ, 1985: 189). Секако дека ризикот од создавање и од ширење на паника се должи на претпоставката дека луѓето вообичаено неселективно ќе ги прифатат слушнатите информации, а неселективно усвоената информација во погрешните раце може да создаде хаварија и нерегулиран хаос. Доказ за ваков случај е „некрополитиката на антимаскерското движење“ за која пишува Гранволт (Grunwalt, 2021).¹⁵ Ваквите „антимаскерски“¹⁶ движења се јавија како противтежа

¹⁵ Grunawalt, Jordan. (2021). “The Villain Unmasked: COVID-19 and the Necropolitics of the Anti-Mask Movement”. *Disability Studies Quarterly*, vol. 41, no. 3. URL: <https://dsq-sds.org/article/view/8343/6186> (accessed 07 April, 2022). Вреди да се погледне и: Taylor, Steven & Asmundson, Gordon J. G. (2021). Negative attitudes about facemasks during the COVID-19 pandemic: The dual importance of perceived ineffectiveness and psychological reactance. *PLoS One* (2021), 16(2), Feb 17. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7888611/?report=classic> (accessed 07 April, 2022).

¹⁶ Во трудов одредени термини се транслитерирани од нивните оригинали и се даваат како такви бидејќи читателот располага со доволно разбирање на современите термини, кои често се користат во печатените и во електронските медиуми, какви што се: „антиваксер“ или „антимаскер“, а се однесуваат на одбивањето на одредени групи луѓе да се вакцинираат против ковид (или други болести за кои постои вакцина), односно на одбивањето да носат маска како превентивна мерка против зараза од вирусот. Секогаш е пожелно да се понудат соодветни решенија на преводи на овие термини на македонски јазик, меѓутоа истите тие звучат или неумесно или предолго кога ќе се преведат („противење/одбивање за носење маски/противење/одбивање/отфрлање на вакцинирањето“, „неносење маски/непримање вакцини“, и слични варијации), па затоа изгледа дека не само што е непродуктивно за економичноста на изразот да се искористи

на „конформизмот“ за придржување до мерките за заштита од корона, предложени од владите и од здравствените организации низ светот, меѓутоа, како и со вакцините против различни болести, така и со вакцините и со маските се манипулираше, особено на почетокот на пандемијата.

Нараторот го користи ликот на Џон како орудие за да појасни дека постои разлика меѓу „прилагодувањето *кон* природата“ и „прилагодувањето *на* природата“ (Pečić, 1985: 202; курзиви К. Д.). Беснилото, во секој случај, е прилагодување *кон* природата, ако претпоставиме како започнува неговото ширење, а неговото третирање може да се сфати како прилагодување на човекот *на* природата, односно, тој е присилен да се прилагоди на нешто кое е надвор од него, па, со тоа, и надвор од негова контрола.

Стравот продолжува да опстојува и постојано добива нови облици, или, поточно речено, нови интерпретации, па така, за време на предавањето што го држи лекарот Џон пред присутните, тој започнува да ги доживува како една компактна маса во која е загубен поединечниот идентитет:

Стравот, единствениот очигледен производ на заедничкиот метаболизам, ги здружил во организам, чиј живот се прима како единствено, пасивно движење. Можеше да претпостави каква слика имаа пред себе. Џиновска бактерија, која и покрај тоа што и самата е деструктивна, сепак го претставува самиот живот. Под дејство на еден единствен, бесконечно мал вирус, таа се распрскува како темпирана бомба, претворајќи се во двесте нови темпирани бомби кои во биолошкиот развој ќе завршат со катаклизма

(Pečić, 1985: 210).

Веројатно е излишно да се каже или одново да се повтори дека во случајов фикцијата повторно ја пресликала, но и ја предвидела реалноста – онаква каква што била, со пандемиите од минатото, но и онаква каква што е сега, со тековната, сè уште актуелна пандемија со ковид. Иако овие податоци ги читаме во фикционален текст, сепак, можеме да се сложиме дека тие се веродостоен одраз на определени

странцизам, кој, благодарение на широката распространетост, им е познат на поширокиот круг читатели, туку е и поточно, ако предвид се земе дека на државно ниво сè уште не постои униформен начин на транслитерирање на вакви и слични термини, или ако постои, тогаш не се користи насекаде во иста мера.

слични епизоди во вистинскиот живот што го живееме, а кој е нераздечно поврзан за корона вирусот.

Од сè што беше истакнато и изложено погоре, останува да се заклучи дека, во споредба со романот на Пекиќ, кој и како фикционална, но и како материјална творба, има свој видлив крај, светската пандемија со корона вирусот сè уште не е завршена и трае, што го прави и „флуидниот страв“ од неа сè уште жив и актуелен. Сепак, поради адаптивбилноста како карактеристика на човековиот род и на човековата природа, животот со корона вирусот стана поднослив, а сменетата животна динамика повеќе не се сфаќа толку драматично како на почетоките на пандемијата. Сепак, адаптивбилноста не значи комплетно помирување со ситуацијата и уште помалку значи дека опасноста е исчезната. Во современиот живот, кој од сите страни е „нападна“ со стравови од секаков вид, многу е природно и е нормално флуидниот страв да се префрли од едно на друго животно поле и тоа е, во секој случај, неизбежна работа.

Литература/References

- Pekić, Borislav. (1985). *Besnilo*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički centar. [Пекиќ, Борислав. (1985). *Беснило*. Београд: Београдски издавачко-графички центар] [Borislav, Pekić. (1985). *Rabies*. Belgrade: Belgrade's publication & graphic center]. (In Serbian.)
- Бауман, Зигмунт. (2018). *Флуиден страв*. Прев. од англ. Кристина Димовска. Скопје: Слово. [Zigmunt, Bauman. (2018). *Fluiden strav*. Translated from English by Kristina Dimovska. Skopje: Slovo] [Zygmunt, Bauman. (2006). *Liquid Fear*. Cambridge: Polity Press]. (In Macedonian.)
- Chacla, Marisa. (2021). “QUARANTINE VLOGS | Recovering from the Plague...”, <https://cutt.ly/T3aBU7I> [Пристапено на: 06.04.2022].
- Cohen, Jon. (2020). Scientists ‘strongly condemn’ rumors and conspiracy theories about origin of coronavirus outbreak. 19 февруари. <https://rb.gy/umvtfm> [Пристапено на: 05.03.2022].
- COVID-19 medical misinformation policy, <https://rb.gy/ku8mc2> [Пристапено на: 08.02.2023].
- Dockrill, Peter. (2021). Scientists Identify Specific Gene Variant That Protects Against Severe COVID-19. 17 јануари. <https://cutt.ly/S3aBLDk> [Пристапено на: 05.03.2022].
- Grunawalt, Jordan. (2021). “The Villain Unmasked: COVID-19 and the

Necropolitics of the Anti-Mask Movement”. *Disability Studies Quarterly*, vol. 41, no. 3. <https://bit.ly/3XfVKx3> [Пристапено на: 07.04.2022].

Taylor, Steven & Asmundson, Gordon J. G. (2021). Negative attitudes about facemasks during the COVID-19 pandemic: The dual importance of perceived ineffectiveness and psychological reactance. *PloS One* (2021), 16(2), Feb 17. <https://bit.ly/3Yu4rVi> [Пристапено на: 07.04.2022].